

talet uppsatser vore det lockande att stanna. Länsarkitekt N. Dahlander ger praktiska anvisningar om kyrkogårdskultur. En dråplig sockenkrönika ges i Västmanfors kyrkas historia. Fil. lic. Assar Jansson skildrar den nyrestaurerade Sala sockens kyrka, en av Västmanlands märkligaste med målningar av Albertus Pictor, och altarskåp från Bryssel. Rik på dyrbarheter är ock den originellt byggda Aspeboda kyrka, likaledes nyrestaurerad, och här skildrad av hennes kyrkoherde. Transtrands kyrkas 100-åriga historia berättas av redaktör E. S. Lundh. Denna julbok är den enda som också givit plats för en skildring från stiftets kyrkosångsförbunds verksamhet.

Härnösandsstiftets julbok »Från ådalar och fjäll» (19:e årg. 1:75. Sundsvalls tidnings A.-B. i distr.) bjuder inom ett vackert omslag bl. a. en hymnologisk studie av professor H. S. Nyberg över Wallins himmelfärdspsalms, som ställer in den i ett väldigt idé- och religionshistoriskt sammanhang. Ett utmärkt uppslag för en julkalender är fru A. Löfvenmarks uppsats om symboliken i målningarna i Ströms kyrka, även om målningarna, av reproduktionerna att döma, ej stå på höj-

den av vad som bör begäras av kyrkonkonst. Slutligen ger docent Ernst Arbman i sin skildring av Allmogemusiken, kyrkan och väckelsen åtskilligt att tänka över: väckelsen förtrampade somligstades den gamla inhemska musikkulturen, med dess rötter i folkvisa och kyrkosång och bröt väg för amerikanskt och anglosaxiskt gods.

»Så skall en kyrka på landet se ut.» Man är ganska beredd att instämma i det omdömet, kanske med tillägget »åtminstone i Norrland», som fälles om kyrkan i Kågedalens nybildade pastorat i kontraktsposten Fellströms uppsats i det nordligaste stiftets kalender »Från bygd och vildmark» (19:e årg. 2:—. Appelbergs boktr., Uppsala.) Bilderna av både exteriör och interiör av detta nya Gudshus låta en ana att enkelheten och värdigheten i denna kyrkostil, med rötter i äldre svensk kyrkobyggnadskonst kommer att tilltala ej blott nutiden. Av kalenderns övriga innehåll må framhållas den sammanfattande redogörelsen för kyrkligt liv i Nedre Tornedalen 1675—1809 efter kyrkoherde Kaarlo Airas avhandling på finska samt den gripande skildringen »Det svåra steget» av kyrkoherde Bergfors.

A. Adell.

Recensioner.

Hymnologi.

E. E. Ryden, *The Story of Our Hymns. Augustana Book Concern. Rock Island, Illinois. First Edition, Dec. 1930, Second Ed., Apr. 1931.*

Pastorn vid Gloria-Dei-kyrkan i S:t Paul, Minnesota, Ernest Erwin Ryden har företagit sig den prisvärda uppgiften att söka upplysa sina trosfränder inom Augustanasynoden om ursprunget och utvecklingen av den evangelisk-lutherska och den allmänkristna församlingssången, och frukten av hans studier i ämnet föreligger

i en prydlig volym på 504 oktavsidor med tre nyttiga register å de sista 30 sidorna.

En bibliografi ger kännedom om förf:s källor. Rec. måste erkänna, att de flesta av dessa äro honom obekanta. En del har det kanske sina svårigheter att här i Sverige komma över: Louis F. Bensons arbeten har jag t. ex. icke lyckats uppbringa genom svensk bokhandel. Emellertid är det glädjande, att förf. å sin sida icke blott känner biskop Lövgrens kyrkohistoria, E. N. Söderbergs välskrivna och vackra verk »Den kristna psalmen» och E. J. Ekmans »Inre Missionens historia»

(som i sin andra upplaga har en framställning om väckelsens andliga sångförfattare) utan även det för *Encyclopædia Britannicas* senaste upplaga okända grundläggande verket i svensk hymnologi: J. W. Beckmans »Försök till svensk psalmhistoria». (I parentes må här tillfogas, att det nyssnämnda ryktbara engelska uppslagsverket blott ger en litteraturanvisning för svensk hymnologi: »Schücks Svensk litteraturhistoria 1891.» Danmarks och Norge äro naturligtvis bättre tillgodosedda.) Då förf. icke har haft andra svenska källor än de nu nämnda jämte S. Laurins »Oscar Ahnfelt» och N. Forsanders »Olavus Petri», får man inte undra över att en del uppgifter t. ex. om de svenska reformatorerna och J. O. Wallin, »David's Harp in the Northland», äro bristfälliga. Lustigt är, att även i en svensk-amerikans framställning finna den för engelsk universitetsbildning naturliga missuppfattningen (bl. a. knäsat i Julian's Dictionary of Hymnology), att Wallins »akademiska pris» 1805 och 1809 (bör vara 1808) vunnos vid universitetet. »Svenska akademien» är tydligen en rätt okänd institution i England och Amerika och identifieras därför lätt med Uppsala universitet, desto lättare som ju lyckade pristävlingar i poesi bruka ingå i varje respektabel anglosaxisk hymndiktarens universitetskarriär. Kommande upplagor borde kunna få misstagen rörande svenska psalmisters biografier korrigerade — en hänvändelse till någon svensk expert bleve förmodligen ej avvisad.

I den anglosaxiska världen med dess naturliga likgiltighet för det lilla fåtal folk och länder, som ej tillhöra dess språkområde, måste en bok som pastor Rydens ha en mycket erkännansvärd mission att fylla. Nordiska psalmer omnämnas i detta arbete med en aktning och en uppskattning, som äro sällsynta utanför Skandinavien, och det allra bästa är, att prov på svensk, dansk och norsk psalmdiktning i engelsk översätt-

ning, till största delen hämtade ur *Augustana Hymnal* (1925), illustrera framställningen och kunna tänkas väcka en eller annan läsares lust att närmare lära känna den nordgermanska hymnen. Det skall bli spännande att få se (om man lever till dess), huruvida nästa edition av Julian's Dictionary skall ha rum för *Augustana Hymnal*, som inte existerade, då senaste mig tillgängliga edition av Julian's verk utkom (1915). Då skulle även *Lina Sandell-Berg*, »the Fanny Crosby of Sweden», som pastor Ryden ganska träffande kallar henne, få en plats i det stora psalmlexikonet, ty i Augustanapsalmboken är hon representerad med tre sånger, bl. a. »Jerusalem, Jerusalem, som ovan till är byggt.» För »svenskhetens bevarande i utlandet» är det inte utan betydelse, att kännedomen om svensk psalmtradition, åtminstone i koralens form, hålles vid liv, och nu berörda böcker ge löften därom. Det är därför med tacksamhet man tänker på de män, som nedlagt ett säkerligen ganska betydande arbete på att tolka våra psalmer till engelska: Ernst W. Olson, Claude W. Foss, Victor O. Peterson m. fl.

F. ö. innehåller *The Story of Our Hymns* naturligtvis mycket annat än det nu berörda: lejonparten av utrymmet får, som rättvist är, tysk och anglosaxisk psalmhistoria. Varje hymnologiskt intresserad skandinav har emellertid särskild anledning att göra denna boks bekantskap.

Emil Liedgren.

Koralverk.

The Hymnal and Order of Service. Authorized by The Evangelical Lutheran Augustana Synod. Rock Island, Illinois, Augustana Book Concern, 1930.

Redan på 1890-talet gjorde sig behovet av en engelsk psalmbok så starkt gällande inom Augustana-synoden att man fann sig föranlåten att på allvar taga itu med frågans lösning. En mängd

översättningar från svenskan utfördes av för saken intresserade både präster och lekmän och 1899 utsågs dr. C. W. Foss att granska och utgiva det sålunda erhållna materialet jämte ett lämpligt urval ur den inhemska hymnskatten. En psalmbok med 355 nummer jämte tillhörande koralbok (vid vars utarbetande dr. Alfred Ostrom varit behjälplig) kunde också inom kort föreläggas synoden. Redan från början var det emellertid klart att denna psalmbok endast kunde betraktas som ett provisorium och att den borde ersättas av en bättre så fort möjlighet att åstadkomma en sådan förefunnnes. 1913 tillsatte därför synoden en psalmbokskommitté. Det av denna kommitté framlagda förslaget godkändes i princip av synoden 1923 och kunde av trycket utgivas 1925. Det är den fjärde upplagan som nu föreligger. Denna nya psalmbok upptager 682 nummer (av vilka dock några äro av liturgisk karaktär). Av dessa utgöra c:a 200 översättningar från vår svenska psalmbok. Vi återfinna sålunda de flesta av våra kärnpsalmer. Om översättningarnas kvalitet vill jag av lätt insedda skäl icke fälla något omdöme. — Även vad melodierna beträffar återfinna vi väl de flesta av dem som vi till intet pris ville sakna i vår egen psalmbok. Emellertid kan icke förnekas att vid sidan av sådant och annat fullödigt gods en hel del melodier förekomma, som man helst hade velat slippa att se.

Senare delen av boken upptages av ordningen för de offentliga gudstjänsterna och övriga heliga handlingar. Här finna vi vår svenska högmässa i engelsk dräkt med vissa ändringar och modifieringar men med våra gamla kända melodier (jämte en och annan ny). Med tillfredsställelse antecknar man, att vid sidan av Gloria majus i vår stympade form upptages även den fullständiga texten (mot melodien till denna fullständiga text torde däremot svåra betänk-

ligheter kunna hysas). En särskild ordning för julotta och påskmatutin meddelas ock; likaså en allmän vesperordning. Ett särskilt intresse tilldrager sig en alternativ ordning för »the common service», »used by permission of the Common Service Committee», där vi återfinna den medeltida introitusserien för kyrkoårets alla söndagar samt de gamla prefationerna för de olika tiderna under kyrkoåret.

Utrymmet har endast medgivit strödda anteckningar. Dessa torde likväl hava tydligt visat, att ett studium av denna »Hymnal» ingalunda saknar sitt intresse. Arbetet utgör ett gott vittnesbörd om den andliga nivån inom Augustana-synoden.

Knut Peters.

Handböcker.

Bruno Weigl: Handbuch der Orgelliteratur. Verlag von Leuckart, Leipzig.

Behovet av en handledning i orgellitteraturen är mångårigt och kännbart. Orgelspelaren — vare sig han är organist eller orgelvirtuos — är i regel ganska okunnig om det väldiga omfång litteraturen för hans instrument omfattar, liksom han också, då en eller annan mindre vanlig komposition kommer på tal, svävar i okunnighet om var eller hur kompositionen i fråga skall kunna förvärfvas. Våra vanliga lexika ge därom klen besked. En i vårt land föga känd »Führer durch die Orgelliteratur», utgiven år 1909, var alltför knapphändig för att kunna utgöra någon verklig hjälp för de orgelintresserade.

För ett år sedan (1931) utkom emellertid på Leuckarts förlag i Leipzig en ny »Handbuch der Orgelliteratur» av Bruno Weigl. En volym på över 300 sidor. Författaren tillägnar sin bok alla nutidsmusikens mästare, och han säger sig ha medtagit alla verk för orgel som kunna ha

anspråk på, eller vara värda, att nämnas. Katalogen överflödar av anmärkningar och notiser vid olika nummer, däri han lämnar besked om huruvida — enligt hans mening — ifrågavarande sak fortfarande är livskraftig, god eller dålig, medelmåttig eller ej alls förtjänt av ett omnämnande. Han kallar detta att förse verken med objektiva omdömen (se företalet). Slutligen menar sig herr Bruno Weigl ha gjort sin förteckning så fullständig, att inga mera betydande verk för orgel saknas däri.

Herr Weigl är emellertid allt annat än objektiv i sina omdömen. Med en själv-säkerhet och överlägsenhet värdig en diltant utslungar han sina domar över olika mästare och deras verk. Förkärleken för modern tysk komposition, speciellt Reger, är påfallande, medan däremot utländingarna behandlas jämförelsevis snävt. En oförbehållsam dyrkan ägnas t. ex. Hindemiths Konsert med dess atonala musik, medan César Franck alldeles underkännes som komponist. Katalogen är dessutom, särskilt vad beträffar andra länder än Tyskland, ganska ofullständig, och genom att originalens titlar översatts till tyska har uppsökandet av utländska verk ytterligare försvårats. Vill man använda Weigls bok måste man ha detta i minnet, liksom också att hans omdöme om de olika kompositionernas värde helt får stå för hans egen räkning. I övriga hänseenden har boken sitt värde och berättigande såsom en god uppslagsbok med överskådlig uppställning av materialet.

O. O.

För en röst.

D. Buxtehude: »Jubilate Domino», Solokantate för Alt, Viola da gamba (Violoncello) und Generalbass. B. A. 608. Verlag Bärenreiter.

Det är den sjunde av Buxtehudes solokantater, som Bärenreiter-Verlag nu utgivit. Med samma intresse och beundran som för mästarens tidigare utgivna studerar man denna solokantat. Stil, text

och musik påminna mycket om motetten »Cantate Domino». Tyvärr kan väl »Jubilate Domino» ej få någon större praktisk användning. Utförandet kräver en altröst med mycket djupt omfång. Utgivaren påpekar i företalet, att det djupa läget möjligen kan bero på den höga stämning, som användes för den tidens orgel. Kantaten kan ju också vara skriven för någon bestämd contra-alt från mästarens egen tid. Man skulle visserligen kunna tänka sig en transponering till ett högre läge, men Gambatonen skulle bli lidande därpå och därmed också verkets skönhet.

J. H.

För orgel.

T. h. Aagard: 26 Præludier til Guds-tjenesten for Orgel uden Pedal eller Harmonium. W. Hansen n:o 3287.

Dessa preludier vittna om tonsättarens förtrogenhet med äldre kyrkomusik och äro, ehuru »kontrapunktiska», enkla och klara. Vid våra svenska gudstjänster skulle de kanske lämpa sig bäst som postludier; några av dem skulle med fördel kunna användas som interludier vid nattvardsgång.

A. R.

Koralförspel av Daniel Olson och A. G. Joelsson. Sv. Kyrkans Diakonistyrelses bokförlag. Kr. 2:75.

Detta häfte torde kunna påräkna en vidsträckt spridning och användning. Daniel Olson har ju genom sina preludier, införda i de av Ärkestiftets Organistförening utgivna preludie-häftena, redan hunnit bli känd och erkänd som en framstående tonsättare på detta område. Samma vederhäftighet och respekt för uppgiften, som präglade hans tidigare offentliggjorda preludier, komma i lika hög grad till synes i det nu utkomna häftet. Dessa goda egenskaper känneteckna f. ö. även Joelssons preludier. Häftet rekommenderas varmt till studium och användning vid gudstjänstspelet.

A. R.

För piano.

Svensk klassisk musik. Häfte 1, 2—3, 4 o. 5. Kineta-förlaget, Stockholm.

Hr Knut Brodin, som letat fram denna värdefulla svenska pianomusik från 1700-talet, och Kineta-förlaget, som utgivit densamma, äro värda allt erkännande för denna betydelsefulla insats. För hemmet, för pianoläraren, för den musikhistoriskt intresserade och för den konserterande pianisten finns det åtskilligt att hämta ur dessa häften. Det första av dem innehåller ett choralförspel (»Jesus är mitt liv och hälsa») av Ferdinand Zellbell d. ä. samt »Aria con variazioni» av Zellbell d. y. Dubbelhäftet 2—3 innehåller Johan Wikmanssons Sonat n:r 2, h-moll, I 4:e häftet återfinnas »Giga» av Georg Johan Londicer och 3 små kompositioner av dennes son Ernst Johan Londicer samt i 5:e häftet »Sonata per il cembalo» av Johan Agrell. Om kompositörerna (av vilka flera voro organister i Stockholm) lämnas några sparsamma upplysningar; dessa borde nog ha kompletterats med några uppgifter, t. ex. om var manuskripten funnits, jämte ett och annat om själva tonsättningarna. Av dessa torde väl E. J. Londicers 3 små stycken samt Zellbells choralförspel vara skrivna för orgel. Londicers »Tempo giusto» och »Adagio» skulle med fördel kunna användas till postludier och »Allegro moderato» borde nog kunna ersätta en eller annan »marsch» vid kyrkbröllop. Zellbells choralförspel är enligt vår tids uppfattning alltför pianomässigt för att användas till preludium. Största intresset tilldrager sig givetvis Wikmanssons h-moll-sonat, vilken ingen pianist borde underlåta att stifta bekantskap med. Även de övriga klavér-kompositionerna (av olika svårighetsgrader) äro av stort intresse, varför man vill hoppas, att häftena skola få den spridning, som de förtjäna, och att mera gammal-svensk pianomusik måtte räddas från oförtjänt glömska.

A. R—k.

Kyrkokonst.

Conrad Gröber, Kirche und Künstler. Freiburg im Br. 1932. M. 2: 80.

Ärkebiskop Gröber i Freiburg im Breisgau har i en nyss utgiven bok sökt klarlägga det ömtåliga förhållandet mellan kyrkan och konstnärer sett från katolsk synvinkel. Varmhjärtad och vidsynt konstvän som han är, har han här framställt många tänkvärda synpunkter, som äro värda att uppmärksammas även av protestantiskt kyrkofolk. Hans utgångspunkt är naturligtvis modern kyrklig konst, och han undersöker, hur denna skall vara beskaffad för att fylla de kyrkliga kraven. Han visar hur kyrkan redan från människans födelse inför henne i en värld, där konsten präglade både gudstjänstens form, byggnaden och det dagliga livet. Den konst, som fordras, skall utgöra en symbol och vara ett förkroppsligande av tankar, stämningar och känslor, vilka uttrycka Guds herravälde. Konstverket skall vara ett offer och en lovsång till Gud. Enkelhet och klarhet måste utmärka densamma; dess språk skall vara universellt; det får varken vara en monolog eller en dialog utan lättförståeligt för alla, alltså katolskt i egentlig mening. Det måste vidare äga en djup känsla för att kunna röra åskådaren och höja honom. I sin anpassning för kyrkan bör det vidare äga samband med traditionen; först på detta sätt får det en folklig prägel och blir i bästa mening objektivt. Men ett organiskt samband med nutiden får icke saknas. Först med sådana egenskaper fyller konsten sin uppgift i kyrkans tjänst och blir, som Gröber säger, ett nådemedel.

Bengt Cnattingius.

Axel L. Romdahl, Linköpings domkyrka 1232—1498. Göteborg 1932. Kr. 35:—

Ett trettioårigt forskningsarbete har bragts till avslutning i och med prof. Romdahls till 700-årsjubileet utkomna verk om Linköpings domkyrka. Det är ingen vanlig

konstvetenskaplig undersökning, som här framlägges; den bär i eminent grad en litterär prägel och utgör en fängslande berättelse om kyrklig konstverksamhet under tre sekler. Ty generation efter generation har här byggt, sirat och prytt. I planer och dekorativ utstyrsel uttryckes varje stil och smakriktning, som behärskat vår svenska medeltid. Byggnadens på det hela taget av hårdhänta restaureringar så lyckligt skonade murar tala därför ett språk, som i Romdahls levande tolkning måste betecknas som underbart gripande. Det är just intrycket av något ständigt levande, ständigt växande, som författaren med stundom nästan dramatisk berättarkraft lyckats fånga. Den, som exempelvis läser skildringen av uppbyggandet av de båda västra travéerna, där stenhuggarmärkena ge så ytterst noggranna anvisningar om arbetets gradvisa utförande och t. o. m. steg för steg om vilka namnlösa arbetare, som varit verksamma, kan inte undgå att känna sig gripen av beundran för den geniala skarpsinnighet och kombinationsförmåga, som här löst problem efter problem.

Uttrycket tillåter tyvärr icke en närmare skildring av byggnadshistorien enligt Romdahls framställning, som uteslutande tagit fasta på kyrkobyggnadens historia. Sålunda saknas i föreliggande verk alla uppgifter om inventarier o. a. kultföremål. Det intressanta uppslag, som givits redan av doc. G. Lindberg (*Die schwedischen Missalien des Mittelalters* s. 405 f.) och C. A. Moberg (*über die schwedischen Sequenzen* s. 86, 89 f.), att söka draga paralleller mellan den liturgiska traditionen och stilväxlingarna i byggnaden särskilt då det gäller utändska influenser, hade måhända kunnat fruktbart utnyttjas. Utan att rubba undersökningens resultat hade detta tvärtom stött densamma och givit en märklig relief särskilt åt de tyska

och engelska strömningarna, som spåras i plangivning och dekoration.

I ett fall hade enligt anmälares mening en antydning av vissa kultiska omständigheter varit av en betydelse. Det gäller biskop Knut Bossons märkliga instiftande av själakapellet 1410, som gav uttryck både för en inre fördjupning hos biskopen själv och för nya drag i tidens fromhetsliv. Allt detta är förträffligt klarlagt av Brilioth i *Svensk kyrka, kungadöme och påvemakt* (Upsala univ. årsskrift 1925 s. 325 f.). Själakapellet mottog gåvor och donationer i sådan utsträckning, att en nybyggnad av kyrkans korperti blev möjlig. Efter Gustav Vasas reduktion lydde under prebenda animarum inte mindre än 137 landbor, alltså omkr. en $\frac{1}{4}$ av domkyrkans gods; den ansågs då så stor, att av densamma bildades inte mindre än 14 rättardömen. Det torde kunna anses som ganska säkert, att biskop Knut varit den drivande kraften i korbbygget, och detta säkerligen icke på grund av det äventyrliga i företaget, vilket skulle ha stämt överens med hans natur, som Romdahl säger (sid. 134), utan av skäl som nys antytts och vilka påvisats av Brilioth.

Romdahls byggnadshistoriska framställning inledes med en redogörelse av riksantikvarien Sigurd Curman för 1100-talskyrkan, vars grund framgrävts under kyrkans golv. Denna skildring är rik på intressanta synpunkter, betydelsefulla icke minst ur speciellt kyrkohistorisk synpunkt. Den redan av Erik Lundberg framkastade hypotesen om Vreta äldsta kyrkas prioritet som stiftskyrka synes emellertid för anmälares ej fullt kronologiskt hållbar.

Verket om Linköpings domkyrka är som redan antytts icke blott en vetenskaplig undersökning av ett betydelsefullt konstmoment. Byggnadshistorien avspeglar inte bara stiftets utan även rikets historia från Inge d. ä. till Sturarnas tid.

Bengt Cnattingius.